

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 16 ΙΟΥΝΙΟΥ 2021
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

(Ενδεικτικές Απαντήσεις)

A1α.

1. Σωστό «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική»
2. Σωστό «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῶ γενεῖ ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
3. Λάθος «νενέμηνται δὲ ὧδε · εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»

β.

Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στο ουσιαστικό «τῶν θηρίων».

Το επίρρημα «οὐτώ» αναφέρεται στην φράση ερώτηση «Πότερον ὡς αἱ τέχνηαι νενέμηνται;»

B1. Η πολιτική τέχνη είναι η τέχνη των πολιτών, η τέχνη της συμβίωσης των ανθρώπων μέσα σ' ένα κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο του διαλόγου των δύο θεών (Ερμῆ και Δία) το ζεύγος των εννοιῶν αἰδῶς και δίκην ἔρχεται να συγκεκριμενοποιήσει την πολιτική τέχνη. Ανάμεσα σε άλλες αρετές, επιλέγονται οι δύο κυριότερες, αυτές δηλαδή που ἔχουν διάφανο πολιτικό χαρακτήρα. Ο Δίας για να διασφαλίσει την προοπτική επιβίωσης των ανθρώπων που διατρέχουν τον άμεσο κίνδυνο αφανισμού, αποφασίζει να τους προσφέρει την αἰδῶ και τη δίκην. Ἐτσι θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιῶν και η περαιτέρω ἀνάπτυξη του πολιτισμοῦ. Πιο συγκεκριμένα, αἰδῶς είναι το αἶσθημα σεβασμοῦ ενός μέλους της κοινότητος ἔναντι των υπολοίπων, ὅλες οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον ἄνθρωπο ἀπὸ ἀντικοινωνική συμπεριφορά (με ἄλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο ἄνθρωπος ὅταν ἔχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ἕνα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ἀνάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η

αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετών αιδώς και δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη και δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του. Στο ίδιο πλαίσιο, η λέξη δίκη δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία· δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Είναι το αίσθημα της δικαιοσύνης, ενύπαρκτη στον άνθρωπο αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών και άγραφων νόμων και δικαιωμάτων των άλλων καθώς και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν βάνανυσα καταστρατηγούνται από κάποιον. Η δίκη εκδηλώνεται με τη δημιουργία και την τήρηση κανόνων δικαίου, την κατοχύρωση του ορθού και του νόμιμου. Έτσι περιστέλλεται ο ατομικισμός και ο εγωισμός και εξασφαλίζεται η αρμονική κοινωνική συμβίωση. Κάθε πολιτισμικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται στις αξίες της αιδούς και της δίκης, αξίες καθολικές που συνιστούν παράγωγα της εξέλιξης τόσο της ηθικής συνείδησης, όσο και του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει. Χάρη στην «αιδώ» και στη «δίκη» εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη. Ειδικότερα η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι» δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Η «δίκη» παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί» δηλαδή σε υπαγορεύσεις οι οποίες δεσμεύουν τη συμπεριφορά των πολιτών, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται «φιλίαν» που σημαίνει ομόνοια των πολιτών ώστε να συμβιώνουν αρμονικά.

B2.

Στον διάλογο με τον Ερμή, ο Δίας θεωρεί απαραίτητη την καθολικότητα των αξιών της αιδούς και της δίκης για τους ανθρώπους με το επιχείρημα ότι η κοινωνία δε μπορεί να συγκροτηθεί πολιτικά, αν οι βασικές ιδιότητες που θεμελιώνουν την πολιτική συγκρότηση δεν είναι κοινές σε όλα τα μέλη της. Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής στα μέλη που αδυνατούν να συμμορφωθούν στις επιταγές της αιδούς και της δίκης. Συγκεκριμένα, μέσω της **προστακτικής έγκλισης** «θές» στο **β'ενικό πρόσωπο** ο Δίας απευθυνόμενος στον Ερμή σε **ευθύ λόγο** δείχνει το σκληρό και αμείλικτο πρόσωπό του σε όποιον δε συμμορφώνεται με τις εντολές του. Η χρήση της **αναφορικοῦποθετικής μετοχής** συνδυασμένη με την άρνηση μη «τόν μή δυνάμενον» μας παραπέμπει στο ενδεχόμενο πως κάποιοι μεμονωμένοι άνθρωποι δεν την αποκτούν. Επιπρόσθετα, η **παρομοίωση** όποιου δε συμμετέχει στην πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης «ὡς νόσον πόλεως» υποδηλώνει ότι αποτελεί κίνδυνο γι' αυτήν και πρέπει να θανατωθεί για να διαφυλαχθεί η τάξη και η ισορροπία του συνόλου. Από την αυστηρότητα της θανατικής ποινής γίνεται αντιληπτό πως ο Δίας δε μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα των δύο αρετών στους ανθρώπους, μια και δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής του φύσης και ότι ο σκληρός

νόμος που τις επιβάλλει είναι «έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης». Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διαμορφώνουν κοινωνικοπολιτική συνείδηση και αναδεικνύονται υπεύθυνοι για τη χρηστή διοίκηση, αφού αυτή εξαρτάται από το δικαίωμά τους να έχουν βαρύνουσα άποψη για τη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων. Αξίζει να σημειωθεί πως η επιβολή της θανατικής ποινής έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα για τα μέλη μιας κοινωνίας και αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης των κατάλληλων προϋποθέσεων για να συγκροτηθούν οι πόλεις. Όσο αυστηροί και να είναι -ας μην ξεχνάμε- ότι πρόκειται για έναν μύθο και γι' αυτό έχει συμβολική σημασία αλλά ταυτόχρονα δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός πως καμία άλλη ποινή δεν θα είχε αποτέλεσμα σε ένα προκοινωνικό στάδιο και σε μια απολίτιστη κατάσταση της ανθρωπότητας όπως είναι αυτή που μελετάμε. Η θανατική ποινή, λοιπόν, είναι η μόνη ποινή που μπορούν να καταλάβουν οι άνθρωποι του προπολιτικού σταδίου.

B3 .

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4.

α.

1. σποράδην - ε. σπαρτά
2. σκεδαννύμενοι- γ. διασκέδαση
3. άπώλλυντο - στ. πανωλεθρία
4. ικανός - ζ. άφιξη
5. μετεχόντων - η. σχολικός
6. θές- α. παρακαταθήκη

β.

1.-Πολλές φορές η εξουσία διαφθείρει τον άνθρωπο.

ή

-Οι διαρκείς προσπάθειες δωροδοκίας διέφθειραν τον δικαστή και έπαψε να είναι αδέκαστος.

2.-Χρέος του δημιουργού καλλιτεχνικών επιτευγμάτων είναι να διαθέτει κοινωνική ευαισθησία.

ή

-Οι δημιουργοί της παράστασης είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα.

B5

Ο Καλλικλής στο δοθέν απόσπασμα αντιπαραθέτει τους θετούς νόμους της κοινωνίας με το φυσικό δίκαιο αναδεικνύοντας το δεύτερο ως ανώτερο από κάθε άποψη «Η ίδια η φύση δείχνει ότι είναι δίκαιο». Στο θετό δίκαιο εκείνοι που καθορίζουν τους νόμους είναι οι ανάξιοι άνθρωποι με αποκλειστικό γνώμονα τα ατομικά τους συμφέρον. Είναι άνθρωποι ιδιοτελείς, ανίκανοι και ενδεχομένως αυτό που τους κρατάει στην εξουσία είναι το γεγονός πως υπερτερούν πλειοψηφικά σε σχέση με τους ικανούς ανθρώπους που αποτελούν μειοψηφία. Οι τελευταίοι με τη σειρά τους αδυνατούν να διεκδικήσουν δικαιώματα επειδή φοβούνται σκεπτόμενοι πως «η πλεονεξία είναι κάτι άσχημο και άδικο και ότι το να ζητά κανείς να έχει περισσότερα από τους άλλους είναι ο πυρήνας της αδικίας». Στο φυσικό δίκαιο όμως σε αντιδιαστολή με τους θετούς νόμους δε θα είχαν καμία αξία οι πολλοί και οι τυχαίοι αλλά η ίδια η φύση επιδεικνύει τον καλύτερο και θα τον προικίζει «Η ίδια η φύση, ωστόσο, δείχνει, κατά τη γνώμη μου, ότι είναι δίκαιο όποιος είναι καλύτερος και δυνατότερος να έχει περισσότερα από τον χειρότερο και τον πιο αδύνατο».

Στον Πρωταγόρα από την άλλη προβάλλεται η ηθική διάσταση της αδικίας. Η φράση «ήδίκουν ἀλλήλους» μας δείχνει πως ο άνθρωπος αντιμετωπίζει τους άλλους με βάση την ηθική του υπόσταση. Λόγω της έλλειψης πολιτικής οργάνωσης οι άνθρωποι άρχισαν να αδικούν ο ένας τον άλλο και να αλληλοσκοτώνονται με αποτέλεσμα να βρεθούν πάλι στην ίδια χαοτική κατάσταση από την οποία ξεκίνησαν «ώστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο». Οι άνθρωποι αδικούν ο ένας τον άλλο διότι από τη φύση τους δε διέθεταν την πολιτική τέχνη. Εδώ βλέπουμε λοιπόν πως ο φυσικός νόμος δεν μπορεί να ισοσταθμίσει τη δικαιοσύνη και χρειάζεται να θεσπιστεί ένα θετό δίκαιο προκειμένου να παλέψουν τις συνέπειες της αδικίας. Ο Δίας θα αναπληρώσει την έλλειψη του φυσικού δικαίου διανέμοντας την αιδῶ και δίκη. Η παρέμβασή του σηματοδοτεί το ανώτατο στάδιο στην αξιολογική κατάσταση των σταδίων εξέλιξης του ανθρώπου. Στην περίπτωση του Καλλικλή λοιπόν το θετό δίκαιο είναι ακατάλληλο να αντιπαλέψει την αδικία που επικρατεί ενώ σύμφωνα με τον Πρωταγόρα αποτελεί ρυθμιστή προκειμένου να εξασφαλιστεί η δικαιοσύνη ή η αδικία στις πόλεις. Ομοιότητα των δυο αποσπασμάτων αποτελεί το γεγονός πως τόσο η δικαιοσύνη όσο και η αδικία αφορά τις σχέσεις μας με τους άλλους, συνδέονται με την κοινωνία και δε νοούνται εκτός κοινωνικής οργάνωσης.

Γ1.

Ο Άνυτος λοιπόν, ακόμα και μετά από το θάνατο του, έχει κακή φήμη εξ αιτίας της κακής αγωγής του γιου του και της δικής του αλαζονικής συμπεριφοράς. Ο Σωκράτης πάλι επειδή εγκωμιάζε τον εαυτό του στο δικαστήριο, τράβηξε πάνω του τον φθόνο κι οδήγησε πιο πολύ τους δικαστές να τον καταδικάσουν σε θάνατο. Σ' εμένα μάλλον φαίνεται ότι έχει τύχει μοίρας (θανάτου) αγαπητής στους θεούς.

Γ2.

Ο Ξενοφών στο συγκεκριμένο απόσπασμα απο την «Απολογία Σωκράτους» διατυπώνει τις κρίσεις του για τη στάση που τήρησε ο φιλόσοφος στο δικαστήριο και θεωρεί ότι ο Σωκράτης επέδειξε μεγάλη ψυχική δύναμη. Όπως ακριβώς δεν επέδειξε δειλία απέναντι σε οτιδήποτε θεωρούσε αγαθό, με τον ίδιο τρόπο αντιμετώπισε και την πιο δυσμενή περίπτωση για τη ζωή του –τον θάνατο, τον οποίο όχι μόνο αποδέχτηκε αδιαμαρτύρητα όταν του καταλόγισαν την ποινή αλλά εύθυμα αποδέχτηκε και την εκτέλεση της (τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ χαλεπώτατον ἀπέλιπε ...ἰλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο).

Ο Ξενοφών εξαιτίας αυτής της αγέρωχης στάσης του φιλοσόφου θυμάται τον Σωκράτη για τη σοφία του και τον επαινεί όποτε που επανέρχεται στη μνήμη του, θεωρώντας ταυτόχρονα αξιομακάριστο κάθε άνθρωπο που γνώρισε προσωπικότητα πιο ωφέλιμη απο αυτή του φιλοσόφου (ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τὴν τε σοφίαν καὶ ...ἐκεῖν ον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.)

Γ3.

α.

ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι· τῶν μὲν γὰρ βίων τά χαλεπώτερα.

β.

ἔγνω- γνῶθι

ζῆν-ζῆ

τεθνάναι-τεθνηκώς ἴσθι/τεθνεώς ἴσθι

Γ4.

α.

διὰ τὸ μεγαλύνειν:εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ἐποίησε κατανηφίσασθαι

τοῦ ζῆν: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική συγκριτική ως β' ὀρος σύγκρισης από το επίθετο συγκριτικού βαθμού κρείττον

τοῦ ἀνδρὸς: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική κτητική στη λέξη «σοφίαν»

ἀξιομακαριστότατον: 1. Κατηγορούμενο αντικειμένου στο «ἄνδρα» μέσω του δοξαστικού ρήματος νομίζω

ἢ

2. κατηγορούμενο στο υποκείμενο ἄνδρα μέσω του εννοούμενου αντικειμένου (εἶναι) του ρήματος νομίζω

β.

Υπόθεση: εἰ συνεγένετο (εἰ+ Οριστική) - Απόδοση :νομίζω (Οριστική)

Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το πραγματικό.

Το προσδοκώμενο: Υπόθεση: ἐάν+ συγγένηται -Απόδοση: νομιῶ